

Néprajzkutatók II. Makói Találkozója
Makó, 2017. szeptember 6.
József Attila Múzeum
6900 Makó, Megyeház utca 4.

ABSZTRAKTOK

Barsi Csaba

Pitykegombok, pitykés öltözetek, és viselőik

A pár éve megkezdett kutatásom fókuszába a pitykegombok állnak. Az eleinte nehezen bővíthető ismeretek, rövid időn belül feldolgozhatatlan mennyiségként tornyosultak előttem. Arra teszek kísérletet, hogy megmutassam, milyen színes, változatos formai megoldásokkal készültek ezek az apró tárgyak. Foglalkoztat az, hogy a gombok a ruházatokon, és főleg népviseletünkön, hogyan jelennek meg. Igyekszem feltárni azokat a "jegyeket", amelyek készítőkre, településekre, kisebb területekre voltak jellemzőek. Felkerestem mai készítőket, gyűjtőket, és viselőket. Talán úgy teljes a vizsgálódás, ha a tárgyak mellett az emberek is megjelennek, aki viselik, "használják" ezeket a látványos, sokszor összetett alkotásokat!

Bene Zoltán

Kultúra versus civilizáció

Tömörkény István: *Valér a földbe megy* című novellája

Tömörkény István írói életműve szinte kizárólag a szegedi nemzethez, a szegedi nagytájon élőkhez köthető. Kiválóan ismeri szereplőit és helyszíneit, tökéletesen tisztában van a vidékkel és népével, a Szeged-környéki parasztsággal, s hű marad hozzájuk mindig, minden tekintetben. Ábrázolásmódját lehet realiztikusnak nevezni, naturalisztikusnak ugyancsak – leginkább azonban az szó illik rá: hiteles. Tömörkény mindig hitelesen mutatja meg és föl az örök emberit. Túl azon, hogy megőrzi és megörökíti a szegedi nemzetet, egyetemes esztétikai értéket is létrehoz. A lokálisban fedezi föl az egyetemeset és az egyetemesben a lokálist. Kitűnő példája ennek a tömörkényi képességnek a *Valér a földbe megy* című, 1898-as novella, amelyben a hagyományos paraszti világ és a modernitás kerül szembe egymással. A falu szakrális és tradicionális világának fontos kohéziós eleme a bizalom, a város ezzel szemben profán, bizalmatlan és érzéketlen. A kultúra áll itt szemben a civilizációval. A kérdés, hogy melyik diadalmaskodik. Egyáltalán: szükségszerű-e, hogy fölülkerekedjen valamelyik?

Néprajzkutatók II. Makói Találkozója
Makó, 2017. szeptember 6.
József Attila Múzeum
6900 Makó, Megyeház utca 4.

Bogoly József Ágoston
Bálint Sándor szellemi öröksége a megújuló értékek világában
Cultural Landscape Studies, néprajz, irodalom, épített örökség

Bálint Sándor szellemi öröksége a megújuló értékek világában. Cultural Landscape Studies, néprajz, irodalom, épített örökség című előadásában Bogoly József Ágoston Bálint Sándor szellemi örökségét *újraértékelő értelmezéssel* világítja meg és a tudományterületek társulásából fakadó eredményekre hívja fel a figyelmet.

Az előadás a régiók, tájak értékvilágát az irodalmi-emlékezettörténeti és az újabb néprajzi, kulturális antropológiai kutatások távlatába helyezi és egyúttal bizonyítja, hogy a Bálint Sándor által képviselt *tudományközi látásmód a kultúrakutatásban, a muzeológiában* tovább fejleszthető. A megújuló értékek világában a tájkarakter tárgyi és szellemi megnyilvánulásai, valamint az irodalmi-emlékezettörténeti hagyományok egységesülő szemléleti rendszerben vizsgálhatók.

Bogoly József Ágoston Bálint Sándor életművének távlatos üzenetét feltáró gondolatmenetében kiemelten szerepel a *muzeológiai kontextus* és még az ökomuzealitás nézőpontja is. A Bálint-hagyaték jövőjének mérlegelése alapján Bogoly József Ágoston külön foglalkozik *Bálint Sándor és a művelődéstudományok kapcsolatával*. Felveti a kérdést. Mire képes a múlt felidézett képmását bemutató *látogatóbarát múzeum*, a történelem- és irodalomértésben jártas, a néprajzi érdeklődés vonzásában élő, a tájkaraktert felismerő környezeti nevelés, ha Bálint Sándor szellemi örökségének tárházából a mai világban érvényes elemeket jó érzéssel választja ki és ezekre alapoz?

Bogoly József Ágoston előadása az *irodalmi-emlékezettörténeti kutatásokra, a tájörökség felismerésének* esélyeit növelő szempontokra fókuszál, kiemeli az egyedi tájértéket képviselő, a tájra jellemző formaképzést hordozó épített örökséget. *Bálint Sándor szellemi öröksége. Cultural Landscape Studies, néprajz, irodalom, épített örökség* című előadásában Bogoly József Ágoston kifejti: a megújuló értékek világában, a jelenkornak igénye van a kulturális örökségek megismerésére, élményszintű befogadására, a múltat a jelennel összekapcsoló kánonban való tájékozódásra.

Bucin Mihaela
A hölgyeknek van idejük ...
Magyarországi román nők a XXI. század elején

2006 és 2017 között a hét szerző (Mihaela Bucin, Oana Florea, Otilia Hedesan, Florentina Leucuția, Nicoleta Mușat, Corina Popa és Monica Vlad) hét olyan mesélő történeteit hallgatta meg, akik a magyarországi román közösség soraiból származnak. Ana Bocsor, Florica Godja, Vioara Oroian, Ana Petrușan, Maria Pilan Kalcsó, Florica Santău és Eva Sava meséltek az életükről, a családjaikról, a falvaikról, ezen történetek által komplex és árnyaltos képet festve közösségük emlékeiről, valamint hűen tükrözve a XXI. század eleji, közösségükben beszélt román nyelv állapotát. A könyvben lejegyzett vallomások során szoros kapcsolat alakult ki a szerzők és a mesélők között. Kölcsönös bizalommal és sok türelemmel járták végig az emlékezés rögzítés útját. A hölgyeknek van idejük ... Ez a kifejezés volt az alapja annak az előre megfontolt együttműködésnek, amelyben a mesélők hangja összeolvad a szerzőkével.

Néprajzkutatók II. Makói Találkozója
Makó, 2017. szeptember 6.
József Attila Múzeum
6900 Makó, Megyeház utca 4.

Forgó Géza
A makói irodalmi sziget 1765 és 1853 között

A makói református lelkészi lak 1765 és 1853 között „irodalmi sziget”-ként működött. Szikszai György 1765-ben érkezett városunkba és itt írta meg a *Keresztyéni Tanítások és Imádságok* c. művét. Őt követte Etsedi Miklós, aki a zsoltárok modorában vetette papírra verseit, amelyek két kötetben láttak napvilágot és több kiadást is megértek. Szikszai Benjámint az 1810-20-as években foglalkozott a Bibliával és a vallási különbözőségekkel. Őt Makó első történetírója követte a lelkészi székben. Szirbik Miklós már a reformkorban alkotta művét, amely ugyan csak a 20. században jelent meg nyomtatásban, de hatása a makói helytörténetírásra napjainkig is tart.

Glässer Norbert
A „kegyes király”
Életvilágok, lojalitáshierarchiák és keretek néprajzi hasznáról Ferenc József izraelita
percepciójának példáján

Ferenc József alakja a magyarországi gyökerű elvándorolt orthodox közösségek emlékezeti kánonjában *melech sel cheszed*ként, *kegyes király*ként ma is él. A kifejezés gyökere szentírási, alapja pedig az orthodoxia irányába tett uralkodói kegy. Szentírási háttere 1Kor 20,31. Izrael fiainak Arám elleni védekező háborúja során vereséget szenvedett Ben-Hadád szolgái nevezik „Izrael házának királyait” „kegyes királyoknak”. A polgári- és vallásszabadság okán a modern nyugati államok is kegyes királyságokként (*málchut sel cheszed*) jelentek meg az orthodox responzum- és történeti irodalomban.

A közösségi stratégiákat és a politikai cselekvéseket csak adott életvilág keretein belül lehet értelmezni. A Monarchia felekezeti alapon megélt életvilágai alapjaiban határozták meg tagjaik tapasztalatait, cselekvési lehetőségeit, értelmezéseit, diskurzustradícióit és perspektíváit. A felekezeti diskurzustradíciók formálódásának útjaira és a tágabb társadalmi környezethez való viszonyulási módokra egyaránt hatottak a közösségi/ társadalmi keretek. A lojalitás fogalma a különböző/ változó hatalmi identifikációs keretekhez kötődően jelent meg a történetésdiskurzusokban. A lojalitás fogalmát az inflálódo identitásfogalom ellenében kezdték használni. Nem a hatalom gyakorlóinak, hanem az események szereplőinek perspektívájából világítja meg a viszonyulásokat. A lojalitásstratégiák és lojalitáskonfliktusok jól kutatható megnyilvánulásait a diskurzusokhoz kapcsolódnak. A közösségi emlékezetet pedig társadalmi keretei határozzák meg.

Hogyan értelmezhető Ferenc József emlékezeti kánonjának csoportfüggő percepciója a lojalitás és a társadalmi keretek fogalma által? Miként használhatóak ezek a fogalmak a 19. század felekezeti és egyetemes tagolt társadalmában a közösségi rítusokra és szimbólumalkotásra vonatkoztatva a néprajz számára?

Néprajzkutatók II. Makói Találkozója
Makó, 2017. szeptember 6.
József Attila Múzeum
6900 Makó, Megyeház utca 4.

Glässerné Nagyillés Anikó
Háború és gyermeknevelés

Előadásomban azt vizsgálom, hogy az első világháború miként hatott a két világháború között működő gyermekegyesületre, a szívgyárdára. A Nagy Háború lenyomata nemcsak gazdasági, társadalmi, hanem szimbolikus szempontból is megfigyelhető. Miként jelentek meg a hadseregben használt kifejezések a gyermekeknek szánt, illetve a róluk szóló munkákban? Milyen feladatot szántak a gyermekeknek a társadalomban? A háború és az ebből adódó nehézségek miként jelentkeztek a családokban és az iskolában? Miként próbáltak a szívgyárdán belül ezen segíteni? A második világháború kezdetén milyen nehézségek adódtak és hogyan próbálták megoldani azokat?

Otilia Hedesan
A messzi-közeli etnológiai terep

A kulturális antropológia egyik alapvetése, mely a tudományág létrejöttét is elősegítette, a megfigyelt kultúra különbségeinek feltételezése, mint a tanulmányozás fontos része. Igen gyakran a távolság (legyen az térbeli, földrajzi, kulturális, stb.) a kutató és a tanulmányozott csoport körülményei között jelentős különbségeket szül.

Az elméleti kérdés, mely a beavatkozás nehézségeire utal, miszerint miképp helyezkedjen a kutató, hogy mind a közeli, mind pedig a távoli terepeket egyaránt értő szemmel tudja vizsgálni? Itt elsősorban nem azon különböző területekre gondolok, melyek hivatalosan is „különbözőként” vannak jelölve (pl. egy másik országban vannak, ott más nyelven beszélnek, eltér az identitástudatuk), hanem azokra, melyek nagyon is közel esnek a kutató személyét körülvevő világhoz (földrajzilag, szerkezetileg, kulturálisan). A prezentáció elsősorban a 2017 augusztusában, a Bánátban (Romániában és Szerbiában) elvégzett terepmunkát hivatott bemutatni.

Otilia Hedesán etnológus, a román civilizáció professzora a Temesvári Nyugati Egyetemen. Érdeklődési körei, többek között: Románia etnológiai fejlődése a szocializmus és az azt követő időszakban, román mitológia, és annak aktuális megnyilvánulásai, rituális gyakorlatok. Gyakorlatot szerzett román, szerb, magyar, moldovai és ukrán többnemzetiségű csoportokkal való terepmunkában. Tagja a romániai Szellemi Örökségvédelem Nemzeti Bizottságának, 2014. óta pedig a Román Etnológiai Tudományok Társaságának elnöke.

Néprajzkutatók II. Makói Találkozója

Makó, 2017. szeptember 6.

József Attila Múzeum

6900 Makó, Megyeház utca 4.

Nagy Gábor

SZŰR-REALIZMUS

Kortárs szűrszabók Magyarországon

A szűr és készítői, a szűrszabók a középkortól kezdve végigkísérik a magyarság történetét. A mesterség céhes korszakától a készítőik 20. század első harmadáig terjedő munkásságáig sokat tudunk többek között Béres András, Flórián Mária, Gáborján Alice, Györffy István, Pach Zsigmond Pál és Szádeczky Lajos kutatásainak köszönhetően.

A 20. század második felétől a szűrszabó-kultúra néprajzi vizsgálata egyre nehezebbé vált a társadalmi, történelmi és politikai átalakulás és változások miatt. Kutatásom során visszaemlékezések, fényképek és tárgyi emlékek is előkerültek a dél-alföldi szűrkészítés 1970-es évekre vonatkozó korszakából.

A 21. század elején újbóli fellendülés látható a szűrszabóság jelenkori történetében. A mai Magyarországon jelenleg öt szűrszabó dolgozik, mellettük páran 'kontárként' készítenek szűröket.

A Dél-Alföldön Papp László népi iparművész, szűrszabó munkásságának bemutatását tűztem ki előadásom témájaként. A kutatás célja, hogy megmutassa Papp László indulását, kiteljesedését, alkotói stílusjegyeit. Az előadás a következő kérdéseket próbálja megválaszolni: mi motiválja a megrendelőket, mi okozhatja a jelenkori szűrkészítés felvirágzását?

Pintér Zsófia

A makói csipkeverés jelene

A magyar nyelvben nagyon sokféle elnevezése van a különböző csipkéknek, míg a franciában csak kétféle, melyek alatt a sok időt igénylő, Velencéből származó tűmintákat értik. Az egyes helységek nevei, ahol háziipari csipkét készítettek, a megkülönböztetés végett a csipke szó elé kerültek, mint például brüsszeli, velencei, halasi, szentesi stb. Természetesen ezeken kívül vannak másfajta csipkék is, melyeket egyszerűbb módon, kevesebb fáradtsággal állítanak elő egyfajta kedvtelésből, hobbiként.

Előadásom a vert csipke készítésének történetét, jellegzetességét és makói készítőjének, Mátó Erzsébetnek a munkásságát mutatja be. Makón igaz nincs nagy hagyománya a csipkeverésnek – legalábbis nem tudunk róla, nincsenek erről szóló írásos források és adatok. Azonban Mátó Erzsébet, a városi könyvtár nyugalmazott igazgatója mégis ezt a mesterséget űzi szabadidejében. Az általa felhalmozott tudást és ismeretanyagot mutatom be, mely új adalékokkal szolgál Makó helytörténete és néprajza számára.

A 21. században ismét felértékelődtek a nagy gonddal készített csipkék, mint kézműves termékek és műtárgyak, s ezzel párhuzamosan megnőtt a keresletük is. Nagyon fontosnak tartom, hogy felgyűjtsük e mesterség adatait, amíg lehet, hiszen rendkívül nagy értéket hordoznak.

Néprajzkutatók II. Makói Találkozója
Makó, 2017. szeptember 6.
József Attila Múzeum
6900 Makó, Megyeház utca 4.

Purgel Nóra
Egy szegvári „nagyatáder”

Előadásom Makóhoz kötődő témát mutat be: dr. Tóth Ferenc kutatásai alapján kialakulásában a városhoz kapcsolódó fogatos kocsit, melyet egykor Szegváron (Csongrád megye) használt a tulajdonosa. A nagyatádi kocsit Nagyatádi Szabó István földművelésügyi miniszter után nevezték el, mely féderes, festett, a jómódú gazdák által használt típus volt. Nemcsak személyszállításra, de kisebb teher szállítására is alkalmas volt, ha hátsó ülését kiserelték. Tanulmányomban a szentesi Koszta József Múzeum gyűjteményében található, Szegvár nagyközségben vásárolt kocsi történetét elevenítem fel. Egykori tulajdonosa nemcsak lakodalmak, ballagási események alkalmával használta a kocsit, hanem aktív és rendszeres résztvevője volt a környékbeli fogathajtó versenyeknek is. Az életművét dokumentáló fotókat, díjakat valamint a kocsit 2016-ban vásárolta meg a szentesi múzeum.

Szabóné Bognár Anikó
Felnőtt tartalmak múzeumi kiállításokban
Esettanulmány *A háború pillangói – az első világháborús tábori bordélyok* kiállítás alapján

A kiállítás kínálatban olyan témák is bemutatásra kerülnek, amelyek kifejezetten felnőtt látogatóközönségnek szólnak.

Hogyan tudjuk ezt a témát úgy kiállítássá formálni, hogy a látogatók nyitottak, a témához kellő empátiával viszonyulók legyenek. Fontos cél ezen kívül az ismeretek bővítése és egy kevésbé ismert téma sokrétű bemutatása.

Hogyan viszonyul a kiállításhoz a sajtó, a szakma, a kollégák, a fenntartó és a látogatók. A felnőtteknek szóló kiállítás működtetése új ötleteket, újfajta programokat vár el a kollégáktól.

Előadásomban a kiállítás születéséről, nehézségeiről, felépítéséről és működtetéséről beszélek.

Szikszai Zsuzsanna
„Akár esik, akár fúj, az Oskovics kalap mindig új!”- egy festmény margójára

Előadásomban a makói kalapos mesterekről, családjokról lesz szó, középpontba helyezve az Oskovics-család történetét, tagjait és azok munkásságát. Kik ők, honnan érkeztek Makóra, mettől meddig foglalkoztak kalapkészítéssel.

Néprajzkutatók II. Makói Találkozója
Makó, 2017. szeptember 6.
József Attila Múzeum
6900 Makó, Megyeház utca 4.

Szűcs Judit
A torontáli és a csomós szőnyeg Csongrádon

A nevezett város a helyi Háziipari Szövetkezet szervezésében és műhelyében megközelítőleg harminc évig (az 1950-es évek elejétől az 1980-as évekig) készült torontáli szőnyeg. Korábban a szerbek, románok és bolgárok készítette szőnyeget és a csíki székely és az erdélyi festékest hasonló házi ipari terméként szőtték. Az 1885 és 1914 között kialakult háziipari szövetkezeti formában az 1881-től torontáli szőnyegnek nevezett lakástextil a rendszer legismertebb terméke lett.

Csongrádon az 1950-es évek elejétől a HISzÖV (a Háziipari Szövetkezetek országos szervezete) helyi szövetkezetében Horváth József, budapesti iparművész tervei alapján szőtték a torontáli szőnyeget. Kialakult formájában 17, a szövetkezet műhelyében szövő és 120 helyben és a környékbeli településeken, otthonukban bedolgozóként készítette a szőnyeget. Majd „Horváth úr kitalálta, hogy torontáli szövessel, fekvő szövőszeiken szőtt szőnyegbe perzsa csomó kerüljön. Ez lett a csongrádi csomós.” (Cseresznye mintás változatának csongrádi bogycsömög elnevezése is van. Budapesti szőnyeggyűjtő ezen a néven kereste 10 évvel ezelőtt.) Mindkettőből készült különböző méretben szőnyeg, fali szőnyeg, fali kép, asztali futó és párna.

Adatközlőim: Simon Pálné Nemes Margit (sz. 1930) meős, majd részlegvezető, Soós Lászlóné Veres Margit (sz. 1942) műhelyben dolgozó és Hajdú Károlyné Bárdos Magdolna (sz. 1945) otthon bedolgozó voltak eddig. A továbbiakban Versegi Ferenc (hosszabb ideig helyi elnök) családtagjai és még élő valamikori szőnyegszövők.

Az előadásra készüléssel párhuzamosan a szőnyeg helyi értéként elfogadtatását tervezem.

Terendi Viktória
Végvári pillanatok: a spontánképek morfológiai és tartalmi elemzési lehetőségei

A privát fényképek között található olyanok, melyek az adott személyt vagy családot integráló közösség életének különböző mozzanatait, az együtt végzett munkát, a társas eseményeket és a hétköznapi interakciókat dokumentálják. A technikai és társadalmi változások eredményeként a 20. század második felében e képeket már jórészt az adott település saját fényképezőgéppel rendelkező lakói készítették. A magánfotósok e generációja bár ismerte a műtermi fotózásból eredő hagyományos képalkotási szabályokat, szívesen készített pillanatfelvételeket. A spontánképek formai szempontból rendezetlenebbek, dinamikusabbak a beállított képeknél, a személyeket és történéseket in situ ábrázolják, az érzelmeknek és a természetes gesztusoknak is teret engednek. A fotózott személyek is befolyásolhatják a képi tartalmat, mivel alkalmazhatják a műtermekben elsajátított viselkedési szabályokat, gesztusnyelvet és mimikai konvenciókat, vagy akár teljesen figyelmen kívül is hagyhatják a fotózás aktusát. Egy 1920-ban Romániához csatolt település magyar lakosságának fotó-anyagán keresztül vizsgálom e képtípus jellemzőit és elemzési lehetőségeit.

Néprajzkutatók II. Makói Találkozója
Makó, 2017. szeptember 6.
József Attila Múzeum
6900 Makó, Megyeház utca 4.

Varga Sándor

A térhasználat vizsgálatának lehetőségei a táncfolklorisztikában

Előadásomban a terepmunkáim során szerzett adatok segítségével igyekszem bemutatni, hogy a táncos térhasználat egyfajta kommunikációs rendszerként működik, melyben fontos társadalmi (etnikai, gazdasági, nemi és státusz-) pozíciók és kapcsolatok jelennek meg szimbolikusan. A különböző tánc típusok térformái és proxemikája befolyásolja formai, strukturális jellemzőiket, ezen keresztül pedig a táncosok alkotási folyamatait. Szeretném továbbá felhívni a figyelmet arra, hogy a paraszti táncmulatságok helyszínei az ott táncoló fiatalság független területének volt tekinthető, ahol a térhatárok, illetve a tér használatára vonatkozó szabályok szimbolizálták és erősítették a lokális közösség szuverenitását, önállóságát és társadalmi kohézióját.

Dr. Végh Katalin

Egy alföldi város prostitúciótörténete

A családi élet tisztaságának, a nemi élet erkölcsösségének közösségi elvárása már a Bibliában, a Tízparancsolatban megfogalmazódott: „Ne paráználkodj”, „Ne kívánd felebarátod feleségét...” Az évszázadok során szexuális vágyaiknak engedve mégis sokan vétkeztek házasságon kívüli nemi élet gyakorlásával, a feudalizmusban a következő kategóriákba sorolva bűneiket: paráznaság, kurválkodás, házasságtörés, többszörös házasságkötés, vérfertőzés, erőszakos nemi közösülés, fajtalankodás, kerítés. Az előadás e témát járja körül egy alföldi város, Kecskemét fennmaradt levéltári forrásai alapján.

Vincze Klára

„A két Klára”

**Huszár Béláné Papp Klára emlékkönyve az 1950-es,
és Vincze Klára emlékkönyve az 1980-as évekből**

Az 1950-es években járunk egy hozzánk közeli településen, Újkécskén, ma Tiszakécske. A Papp család szeme fénye, egyszem leány gyermeke, Klári romantikus lelkületű, kedves, 18 éves lány: szabad idejében Jókait olvas, sikeres érettségi vizsgát tesz Félegyházán. Felbukkan életében az Igazi, aki hamarosan feleségül is veszi- erről ezen Emlékkönyv néhány verse is megemlékezik.

Az Emlékkönyv tükröt tart ennek a kornak: szegénység van a háború utáni Magyarországon, egy családban jó, ha egy gyerek születik. A nőknek is munkába kellett állniuk-úgy a gyárakban, mint a földeken, és otthon várja őket a háztartás és gyermeknevelés. Szegénység van, de nem a lelkekben: a romantika nem ment ki a divatból: a bonbon, a virág, az udvarlás mindennemű megnyilvánulási formája dívik ebben az időben. Leányoknál divatban maradt az emlékkönyv, mely nemcsak a diáktársaknak, barátnőknek, rokonoknak állít emléket, hanem egy adott kor hű lenyomata is. A verseket, bár másolással terjedtek és némiképp folklorizálódtak, népköltészeti alkotásoknak kell tekintenünk.

Huszár Béláné Papp Klára szeretett anyai nagymamám volt, akit nagyon korán ragadott el a halál, ezért nem ismerhettem-de számos külső és belső jó tulajdonsága ma is él bennem.